

Opera lui Theodor Pallady

(fragmente)

Privită ca un jurnal intim al existenței sale, opera lui Pallady poate să ne dea imaginea omului și artistului. Considerată însă ca o realitate obiectivă, ea constituie unul din capitolul cele mai interesante ale picturii române contemporane.

Pallady a adus o preocupare nouă în pictura românească: aceea a unui climat spiritual. El nu se preocupă de un obiect, nu pictează lucrurile ci numai raporturile dintre forme și culori, creând armonii subtile, făcând o ordine nouă, un echilibru cromatic, o lume stelară în care domnește poezia de cristal a numerelor de aur, a relațiilor pure și absolute. Ceea ce îl interesează nu e identificarea unui obiect, ci raportul dintre lucruri care exprimă legile fundamentale ale firii. Pentru Pallady, arta este o dialectică a calității, avându-și logica ei riguroasă, legile ei de compoziție și armonie.

Această concepție artistică explică două trăsături principale ale picturii lui Pallady: pe de o parte, rolul predominant al spiritului care alcătuiește și justifică pînă la necesitate compoziția tabloului, iar pe de altă parte corespondența intimă dintre muzică și pictură, subliniată în repetate rânduri de toți comentarii opereii sale.

În privința primei trăsături trebuie să amintim cultul pe care încă din tinerețe l-a avut pentru Leonardo da Vinci de la care a luat principiul „la pittura e cosa mentale”, ceea ce înseamnă că pictura e atât o îndelungă a ochilor pentru a prinde conturul formelor, cât o îndelungă a minții care se străduiește să pătrundă tainele firii, corespondențele care, determină ritmul și armonia unei creații.

Pentru Pallady, arta e în primul rînd o selecție calitativă. Artistul alege. Dar, după cum observa Baudelaire pentru a alege trebuie să stăpînești. Artistul stăpînește materia nu prin forță, ci prin înțelegere: pătrunde logica firească a lucrurilor, taina lor și astfel poate să redea raporturile simple care exprimă clar armonia lor esențială. În redarea acestor raporturi, Pallady folosește de preferință procedee muzicale transpuse în plastică, de pildă „leit motivul”.

Tabloul acesta (*Rochia galbenă*, s.n.) e surprinzător și prin simplitatea lui. Dar se poate ușor vedea că această simplitate e produsul unei sinteze, e un rezultat la care nu se poate ajunge decît prin eliminarea a tot ce era inutil. Necesitate și rigoare. Simplitatea e pentru Pallady un capăt de drum și o deviză de viață.

Și în acest tablou mai e ceva: e darul lui Pallady de a evoca tainele care dorm în chipurile acelea de femei tinere plutind parcă între vis și viață. Mai toate figurile de femei din pinzele lui Pallady au ochii închiși sau pleoapele plecate. Stăruie în ele ceva din taina lumii de vis, în care trupul e gata a se dărui și în care înfloresc dorințele în lenea lascivă a așteptării. Astfel apare, pe lingă rigoarea

compoziției, un alt factor determinant din opera lui Pallady: sensibilitatea rafinată, facultatea de a sensibiliza imaginea pentru a crea climatul specific al opereii palladiene.

Dacă ar fi rămas numai la jocul corespondențelor cromatice și la ritmul imbinărilor liniare, geometrie abilă și de mari resurse, arta lui Pallady ar fi avut un aspect schematic și rece. Darul de a sensibiliza materia aduce însă un vâl de poezie în opera sa. Lumina, în tablourile sale, e o unduire transparentă, e o prezență fluidă, o realitate pictată. Prin fereastra închisă în contururi geometrice, prin perdeaua ușoară, lumina intră vie, irizată, aproape palpabilă, reală, umple încăperea și scaldă totul într-o atmosferă intimă, aproape senzuală. Lumina nu e, în opera sa, o modalitate a culorii, nici un element de contrast, ci o însușire a tonului, o valoare care sensibilizează materia.

Pallady poate fi considerat ca cel mai de seamă pictor al nudului în pictura contemporană. Nimeni n-a pătruns cu atîta înțelegere și n-a redat mai tulburător grația, lascivitatea, farmecul și viața tainică a trupului feminin eliberat de masca vestimentului. Nimeni n-a evocat cu atîta dragoste involburările de linii, ritmul lor, atmosfera aceea de rafinată voluptate, de nostalgică așteptare și dorință de împlinire. Pallady nu concepe nudul ca un subiect literar, mitologic sau simbolic și nici nu urmărește efectele de contraste de umbre și lumini care să pună în valoare calitatea fizică a carnației. De cele mai multe ori, tema plastică e formată dintr-un ton clar, pe un ton clar, conturul trupului fiind trasat de o linie continuă, netă, hotărîtă. El nu pictează anatomia trupului ci exprimă o emoție prin mijloace plastice. De aceea, nudurile pictate de Pallady, în atmosfera lor sensibilizată, languroasă, fluidă au ceva tulburător, rafinat, care înseamnă mai mult decît senzualitatea formei, reflectînd o stare sufletească. Modelele alese de Pallady sunt femei tinere, cu picioare lungi, cu coapsa fină de alăută florentină, cu talia subțire, sîni mici, bustul înalt, trăsături armonioase. Ele sînt prezentate, de cele mai multe ori, în clădirea unui interior, în poziții firești, pe o canapea, un fotoliu, un chaise-longue sau în picioare, iar obiectele din jurul lor contribuie la crearea unei atmosfere de intimitate. Adesea o cămășuță fină, un amănunt discret, un șal neglijent aruncat pe un scaun, o țigară uitată într-o scrumieră, o floare într-un vas, un pardesiu uitat în grabă sau o pălărie de bărbat sugerează o prezență sensibilă cu mijloace discrete dar semnificative.

Nudurile lui Pallady ne dezvăluie aspectul cel mai personal al acestui mare artist și anume puterea de a evoca un climat sufletesc, de a pătrunde dincolo de hotarul formelor, în lumea

În ambianța elevată a Muzeului „Vasile Părvan” din Birlad, cu prilejul centenarului Tonița și a inaugurării colecției *Ion Chiricuță*, parcurgînd sălile împreună cu maestrul Ion Irimescu la un moment dat m-a oprit și m-a rugat să zăbovim o vreme în fața operelor lui Pallady. După un timp a exclamat ca pentru sine: Iată cu adevărat un senior al picturii românești! Această observație mi s-a părut deopotrivă profundă și adevărată. Sculptorul sesizase exact o dominantă, a creației palladiene: aspirația spre ceea ce numim uneori, în grabă, stil. Și omul și artistul Pallady au avut stil, adică acea marcă inconfundabilă a personalității autentice. În cadrele ei poți întîlni nu o dată reticențe și contradicții, judecăți aspre sau nedrepte. Permanent însă va fi vorba despre o rectitudine morală impecabilă și de o luciditate artistică aplicată în primul rînd propriei opere. Sever cu cei din jur, Pallady știa că orice exercițiu critic trebuie să înceapă cu sine.

Și atunci și acum, în atmosfera expoziției de la Bacău rememorez o observație a artistului cuprinsă în *Jurnal*: Nu datorez nimănui nimic, nimeni nu-mi datorează nimic, sînt un om liber! E condensată aici o filozofie, o mentalitate exemplară prin sublinierea condiției artistului. Un crez uman prin care Pallady își definea raporturile cu Dumnezeu, cu lumea, cu el însuși.

Din perspectiva acestei libertăți, opera lui s-a putut alcătui descătusată de constrîngeri și canoane, egală doar cu impulsurile vitale ale fan-

plină de poezie a visurilor și a nostalgiilor imponderabile.

Natura moartă e genul care se potrivește cel mai bine spiritului lui Pallady pentru că îi acordă o deplină libertate de alegere și de organizare a motivului. El își poate rîndui și plasa cum vrea obiectele pe care le-a ales, în lumina care-i convine, în ordinea care i se pare cea mai indicată, fără a mai depinde de condițiile exterioare care nu se supun voinței sale. Numai în Natura moartă pictorul e absolut liber să-și compună tabloul cum dorește, și-și creește o realitate proprie care să exprime viziunea și voința.

Interioarele lui Pallady au un climat special: pe unduirea luminii, filtrate prin perdeaua albă cu tonuri cenușii, pășeste ușor tăcerea care apasă sufletele. O nostalgie vagă se desprinde din chipurile de femei cu gîndul pierdut în neștiute depărtări. O poezie a dezabuzării, a oboseli sufletești, a zadarnicelor așteptări plutește în încăperea în care timpul s-a oprit în loc. Nu e o poezie literară, ci o rezonanță intimă a culorii, o atmosferă emoțională, redată în accente rafinate, în acorduri melodioase, în surdina, fără a ieși nici o clipă din cadrul obiectivului pur plastic. Insușirile cele mai de seamă ale acestor interioare sînt crearea unei atmosfere sufletești, transpunerea pe plan poetic, unitar, a melodiei culorilor legate în aceeași cheie cromatică și traducerea unei emoții în imaginea plastică.

El e în primul rînd un pictor de interior. Totul e redat în șoaptă. Violenta și excesul îi repugnă în artă, ca și imperfecțiunea sau disonanța. Preferă acordurile subtile cu rezonanță lăuntrică, care sugerează o stare sufletească. Atmosfera intimă îl atrage mai mult decît orizonturile largi, iar umbra îi pare mai bogată în vrajă decît lumina vie.

Desori, își află inspirația în opera poezilor săi preferați, Baudelaire și Mallarmé.

Peisajele lui Pallady au un climat special. Ele nu reprezintă exuberanța culorilor însorite, nici jocul luminii vii sau sentimentul cuprinderii unui spațiu larg, ci sînt aproape toate redade în tonurile cenușii ale înserării, în lumina blîndă a după amiezilor tîrzii, în clipa în care noaptea își anunță sosirea prin vîlul ei albastru-violet pe care-l așterne asupra pămîntului. Ele au aceeași discreție, aceeași surdina în tonuri, aceeași atmosferă rafinată ca

teziei unui creator solitar. Dar acesta solitudine îi îngăduia acea privire lucidă asupra rosturilor fundamentale ale vieții și artei, plasîndu-l mereu într-o postură incomodă. Și totuși, Pallady a știut să fie prieten. Relația lui cu Matisse o dovedește. Chiar dacă această prietenie între egali se baza, deloc paradoxal, atît pe o evidentă afinitate electivă dar și pe unele insurmontabile deosebiri privind temeiurile și rosturile artei. Își trimiteau, cum se știe, scrisori, își comentau reciproc operele, se sfătuiau în materie de soluții picturale și nu numai. Schemele compoziționale comune dobîndeau mai întotdeauna rezolvări distincte pînă la antinomie. Fiînd foarte personali nu puteau sfîrși decît prin a se înțelege...

Cele câteva lucrări din muzele din Iași, Birlad, exprimă, în fond, liniile mari ale universului palladyan. Naturile statice, inegalabile, evocă poezia subtilă a obiectului, a orelor calme, a reveriei. Două-trei albume de artă franțuzești, ochelarii mici, rotunzi, pana de scris, o statueta fragilă, un cuțit, câteva fructe, flori... Deseri, pălăria, un vas oriental... În prestanța lor aristocratică sau doar exotica, obiectele se caută reciproc, își simt vecinătatea; o vreme se refuză și apoi, deloc resemnate, se acceptă. Universal mărunt al obiectelor sugerează existența unei lumi tăcute dar nu inexpressive. Raporturile de culoare subliniază starea de complementaritate ca ceva natural, firesc. Griurile lui Pallady! Ce minune iscată din

• AUTOPORTRET •

și celelalte tablouri. E totuși ceva diferit: e sentimentul intim transpus în cadrul mai larg și mai aerat al naturii, e cerința de ordine și de logică aplicată pe un plan mai vast și mai ales, e integrarea în poezie a elementelor naturii, umanizarea unor copaci, a unor cheuri, a unor amănunte care implică o nevăzută prezență a omului.

Și-a arătat preferința pentru peisajul orășenesc. A trăit mai mult la oraș, s-a lăsat pătruns de atmosfera Parisului, a gustat farmecul insinuant al cerurilor plumburii, al zilelor ceoșoase și umede de malurile Senei, al caselor cu patina veche, pe care veacurile și-au pus pecetea, învăluindu-le în tonuri reci, moarte.

Bucureștii, în aspectele de oraș vechi cu grădini în jurul caselor, în pitorescul vremurilor apuse, i-au inspirat câteva tablouri de valoare și numeroase desene colorate, schițate ușor cu o sensibilitate vibrantă. Iar peisajele din Iași ca și cele din Bucium, din via părintească unde și-a petrecut copilăria și ani de-a rîndul vacanțelor pînă prin 1919, i-au oferit prilejul de a-și exprima melancoliile.

În cronicile sale plastice, Baudelaire spunea că există două feluri de a concepe un portret: ca istorie sau ca roman.

Portretul văzut istoric trebuie să rămînă fidel modelului, prin asemănare. Cel conceput ca roman folosește modelul ca un simplu pretext pentru definirea unei personalități.

Autoportretele lui Pallady — deosebit de numeroase aparțin fără îndoială genului de portret-roman, deoarece personalitatea artistului e prea puternică pentru a se limita la redarea unei simple asemănări. Pallady s-a definit singur pe sine cu aceeași rigoare, sobrietate și intransigență clarvăzătoare pe care le-a practicat întotdeauna și în viață și în arta sa.

În toate autoportretele sale e o anumită gravitate distantă și nici unul nu e luminat de vreun suris, de vreun sentiment comun omenesc. De la expresia dirză de la început a ajuns în anii din urmă la o nobilă seninătate, la o hieratică atitudine de ascet. Din ce în ce mai mult în afară de toate, cu aceeași obstinată rigoare, Pallady și-a scris în autoportretele sale adevăratul jurnal al existenței sale de pe lîngă pe culmile absolutului. Pentru aceia care mai cred în noblețea omului, ca menire, figura lui Pallady este o pildă reconfortantă și o justificare a încrederii lor.

Ionel JIANU
(din volumul *Un om, o viață, un destin*)

UN
SENIOR
AL
PICTURII
ROMANEȘTI